

Kostyál László:

Szent László barokk búcsújáró temploma Zalában

A belső zalai dombvidéket észak felől a nyugat–keleti irányba folyó, majd Egerszegnél északkelet felé forduló Zala folyó határolja. Ebbe ömlik az a három, a mainál egykor jóval jelentékenyebb patak (Válicka, Szévíz, Foglár), melyek egymással párhuzamos, észak–déli irányú völgyeihez keletről a déli irányba forduló Zaláé társul negyediknek. E völgyekben ősidők óta jelentős helyi útvonalak húzódnak, annak ellenére, hogy a tavaszi és őszi esőzések nem csak a vízmeder közvetlen környékét, de sokszor az egész völgyet is mocsárrá változtatták. Ami azonban nehézséget okozott a közlekedőknek, fontos védelmet jelentett a völgyek kisebb, nedvesebb időszakban szigetté váló kiemelkedéseinek megtelepedő falvak lakosságának, melyek ilyenkor szinte megközelíthetlenné váltak. E falvak közé tartozott a négy patak (folyó) közül nyugatról a másodikkal, a Szévíznek (a középkorban Pölöske patakának, a 18. században talán Hévíznek nevezték) völgyében fekvő Bucsuszentlászló is.

A falut az okleveles források 1270-ben említik először, mint a pölöskei vár tartozékát (VALTER 1985, 92.). Plébániatemploma, mely a tatárjárás után épülhetett, nem szerepel e régi iratokban, de ebben az időben – miután tituláris szentje az egész település névadója – már állnia kellett. A mai, forrásadatokkal alá nem támasztható hagyomány magához Szent László királyhoz köti építtetését, ez azonban megjelenése alapján is valószínűtlen. A műemléki kutatást is végző Valter Ilona abba a nyugat-dunántúli téglatemplom-csoportba sorolja, melynek építési ideje a 13. század hét–nyolc évtizedén húzódott keresztül (VALTER i.m.). A „Szent László egyháza”-ként emlegetett templom plébánosa az 1333-as pápai tizedlajstrom szerint Pál, az épületet ugyanakkor Sándorháza plébániájának mondja. (VEM SEMATIZMUS 1975, 202.).

A török időkben a mellette lévő falu már lakatlan volt, a kis templomot azonban ingoványos környezete és az őt nem csak körülvevő, de az ellenséges szemek elől jótékonyan el is takaró bozót megmentette a pusztulástól. A ferencesek feljegyzései szerint még 1532-ben ide menekítik a keszthelyi kolostor könyveit, melyek közül egy – „Pertinet ad Conventum keszthelyiensem. 1514.” felirattal – ma is a plébánia könyvtárában van. Állítólag remeték őrizték e korban, közülük az utolsó Fábri József volt (P. TAKÁCS 1948, 101.), aki Szent Benedek harmadik rendjének volt a tagja (P. MIHOLCSEK 1944,

4.). Tőle vették át az épületet az ideérkező ferencesek a 17. század végén. Más hagyomány szerint jelenlétük az egész hódoltság alatt folyamatos lett volna, ennek azonban nincs írásos nyoma. Az ő érkezésük mindenesetre mind a falu további története, mind a zalai barokk fejlődése szempontjából fontos szerepet játszott.

A ferences rendi műhely a kis zalai faluban a megye időben egyik legkorábbi és kvalitását tekintve is talán legszínvonalasabb (hangsúlyoznunk kell: a mai Zaláról van szó!) barokk emlékét hagyta ránk. Bemutatásával a szakirodalom mindmáig adós. Legteljesebb ismertetései (történetileg P. TAKÁCS 1948, leírása KÁROLY 1950) soha nem kerültek kiadásra, a róla megjelent írások (P. MIHOLCSEK 1944, SZVITEK 1989) csak figyelemfelkeltő jellegűek, utóbbi teljesen dilettáns és ténybeli hibáktól hemzsegő munka. Pedig ez a ma is gazdagon berendezett épület megérdemli a méltatást, és ehhez levéltárának néhány elveszettnek hitt, s a közelmúltban újra előkerült irata új adatokkal is szolgál.

A török hódoltság alatt az ország más megyéihez hasonlóan Zalában is végletesen meggyengült a katolikuság helyzete, s a lakosság nagy része – földesurával együtt – evangélikussá lett. A katolikus klérus részben a harcok elől menekült el, részben protestánsná vált hívei üzték el. Az ellenreformáció teljes erővel csak a megye felszabadulása után bontakozhatott ki. Egyik legfontosabb kiindulópontjának szemelte ki Széchenyi Pál veszprémi püspök Bucsuszentlászlót, amikor 1694-ben „megkönyörült” a paphiánnyal küzdő lakosságon, s a már ekkor is búcsújáró helyként ismert kis kápolna (a középkori plébániatemplom) lelki vezetésére a ferenceseket kérte fel (KARÁCSONYI 1922, 151.). A szerzetesek a 18. század első, de még a második felében sem csak a felépült kolostort övező falvakban láttak el lelkipásztori feladatot, hanem fél megyényi (Zalaháshágy-Milej-Nova-Gelse-Kehida-Egervár-Zalaegerszeg) körzetben, de néhány esetben még Somogyban is (P. TAKÁCS 1948, 240–247.), a plébánia vezetését hivatalosan azonban csak 1720-ban bízta rájuk Volkra Ottó János akkori veszprémi püspök (P. MIHOLCSEK 1944, 6.). Szentlászlóra érkezésük után két évtizedig nem gondolhattak új templom építésére, ennek alapkövét 1714-ben tették le.

Az időpont az építetők nem kis hitére és bátorságára vall, hisz a ferences atyák ekkor még hivatalosan nem

bírták sajátjukként azt a helyet, ahol tervezett templomuk és kolostoruk ma áll, és – irattárak nyomán – úgy tűnik, az építkezéshez szükséges pénznek is töredéke állt csak rendelkezésre. Annak nagy része az elkövetkező évek folyamán, lassacskán gyűlt össze. Ezzel is magyarázható, hogy a munkálatok viszonylag sokáig elhúzódtak. 1718-ban tisztázták a tulajdonjogot a mai kolostor és kálváriakápolna „sziggett” (dombját) bíró hetési nemesekkel, akik ez év augusztus 20-án a megyei szolgabíró előtt ünnepélyesen lemondtak a két szigetről, sőt, adományukat két, a szomszédban fekvő réttel is megtoldották, illetve ezek használati jogát is átengedték. Utóbbiakról azt is kikötötték, hogy országos vásárok és búcsúk alkalmával csak a bábsütők, illetve a viaszgyertyát, olvasót, Agnus Dei képeket és más efféléket árusítók állíthatnak ott sátrat, másoktól a tulajdonosok is helypénzt szednek. Biztatják továbbá a ferenceseket a két rét bekerítésére, nehogy a nemesek barmai azok fűvét leleghelven viszálykodásra szolgáltatassanak alapot (ZML). E levélből egyértelműen kitűnik, hogy Szentlászlón már a mai templom felépülte előtt jelentős búcsúkat és vásárokat rendeztek.

Alig két héttel kelt később a sándorházi nemesek szolgabíró előtt 1719 januárjában hitelesített levele, egy, pontosan körülírt, az előbbieik szomszédságában lévő sziget adományozásáról (BFL). Az adományok fejében a ferences atyák mindkét falu nemes lakosságáért szent miseáldozatokat tartoztak bemutatni. Az igazsághoz persze az is hozzátartozik, hogy a szerzeteseknek átengedett szigetek eredetileg mezőgazdasági termelésre hasznosíthatatlan, bokrokkal sűrűn benőtt, környékükön mocsaras, lápos területet képeztek, melynek megtisztítása, lecsapolása a ferencesek szívós munkájának eredménye. Az adományozás hivatalos aktusára éppen amiatt volt szükség, mert a használhatóvá tett területre korábbi birtokosaik ismét igyekeztek rátenni kezüket (P. TAKÁCS 1948, 104.), amit P. Maróthy Paszkál házfőnök jó diplomáciai érzékkel megakadályozott.

A korábbihoz képest hatalmas méretű, a Regnum Marianum dicsőségét hirdető templom tíz év leforgása alatt, 1724-re készült el. A mára sajnos már fel nem lelhető, de P. Takács Ince által még idézett számadáskönyvek szerint 1722. március 25-én a templom részére Grácból hozatott vasrészekért 200 forintot, 1723. április 28-án az épület ablakainak ugyancsak Grácból hozott vasvázaiért 150 forintot, az új orgona különböző, részben vasból lévő részeiért 1725. augusztus 26-án 165 forintot fizettek. Sigray József adománya tette lehetővé az oltárok színezésének kifizetését (50 forint 1726. december 9-én). György aranyozó a Szent Anna-oltárért 1727–28-ban 68 forintot, egy soproni gyógyszerész ugyancsak a Szent Anna-oltárhoz való olajért 1728. október 18-án 51,50 forintot, Libekorb Frigyes monyorókeréki szobrász 25 forintot, egy soproni órás 1731. szeptember 3-án 12,45 forintot kapott.

A fenti adatok is mutatják, hogy 1724 után az épület berendezésére került sor. P. Takács idézi a bevételi oldalt is, amiből kitűnik, hogy a ferencesek gyűjtőakciója országos méretű volt, s a számos – nem is kis összegű, hisz Széchenyi György 1731-ben pl. 300 forintot adott – adomány tette lehetővé a templomépítés befejezését és a kolostor megkezdését 1724-ben (P. TAKÁCS 1948, 105–106.). Ezt már 1726-ban conventus rangjára emelték, s guárdiánt kapott, az építkezés mindazonáltal egészen 1736-ig elhúzódott, noha a templomot 1734. június 20-án Acsády Ignác veszprémi püspök már konzekráta (u. ott 105.).

A kolostor munkálatainak állásáról tájékoztatnak azok a levelek, melyekben a szerzetesek különböző feladatokhoz a vármegyétől kértek segítséget. Így 1724. február 11-én kérték, hogy a kolostor alapjainak kiásásához a megye gyalog embereket rendeljen ki. A levél hátára rávezetett határozat szerint a vármegye két napra, összesen kétszáz embert küldött. 1728. augusztus 4-én „egynéhány” szekeret kértek a barátok a kolostor tetejének anyagául szolgáló fa beszállításához. A vármegye a közelebbi falvakból ötven szekeret rendelt ki két-két fordulatra. Ugyancsak szekereket kértek a megyétől 1732. október 21-én, a kolostor falának bevakolásához szükséges „közet és főveny” Nemcsapatiból való beszállításához, mit a megye kétszer harmincöt szekér kirendelésével akceptált. 1734-ben hasonló módon bocsátottak rendelkezésükre néhány szekeret, hogy Sümegről meszet szállíthassanak (BFL).

A vármegyéhez benyújtott kérelmek nem értek véget az építkezések befejeztével, hisz az épületek fa részei két-három évtizedenként renoválásra szorultak, így pl. 1743–48-ban. 1743. június 30-án 200 szekeret rendel ki a megye, hogy a szerzeteseknek a zalatárnoki erdőben kivágott 300 darab szálfat beszállítsák, hozzátéve azonban, hogy ez az „aratási üdött” ne érintse. 1745. június 1-én huszonnyolc szekeret küld a megye 150 lécs és 400 deszka beszállítására a Drávától. 1748-ban a szerzetesi cellák boltozatának megújításához kapnak a ferencesek negyven szekeret a szükséges fának a görböi erdőből való meghozatalára (P. TAKÁCS 1948, 108.).

A barátok 1763-ban is építkeztek. Október 4-én kelt a házfőnök levele a vármegyéhez és személyesen Hertelendy Györgyhez, amelyben segítséget kér az épülő kálvária lépcsőjéhez szükséges homokkőnek és a kolostor folyosójához kellő palának Keszthelyről való beszállításához. Hozzáteszi, hogy a szerzetesek elkezdték a kálvária építését, de saját erejükből befejezni nem tudják (BFL).

A templomnak, a kolostornak, a mellettük lévő kálváriának felépítése tehát legalább fél évszázadon keresztül elhúzódott. 1801-ből már arra van adatunk, hogy Bornati Ambrogio olasz mester kijavítja és kimeszeli az egész templomot és kolostort, összesen 1.000 forintért. 1820 pünkösdfőjén óriási erejű vihar rongálta meg az

ablakokat és a tetőzetet, aminek kijavitása 1.140 forintot emésztett fel. 1874-ben villámcsapás következtében a templom és a kolostor is leégett, a keletkezett kárt 30.000 forintnyira becsülték. Ennek összegyűjtésére hatalmas mozgalom indult, a házfőnök, Szkóky Sükösd nem csak a kultuszminisztériumot, de magát a királyt is megkereste levelével. A helyreállítási költségvetés a templomtoronyhoz 3.474, a templom boltozatának kőművesmunkájához 3.908 forintról szól. A szükséges hatalmas összeg csak évek alatt gyűlt össze, hisz az utóbbi két levél 1879-ben kelt, de az akkori házfőnök, Szekér Fakund még 1884-ben is fát rendelt az Ujlaki Hirschler és Fia épület- és metszetfa nagykereskedő cégtől (Alsó Domboru).

Az utolsó teljeskörű renoválás 1925–30 között történt. 1927. december 14-én kelt költségvetésének végösszege 12.647,29 pengőt tesz ki. Ebből a kőművesmunkák 6.154,75, az ács munkák 2.983,83, a bádgosmunkák 3.161,61 és a festőmunkák 347,10 pengőt foglalnak magukba. 1938-ban a földrengés által megrongált diadalívét kellett – vármegyei segítséggel – újjáépíteni. (BFL és P. TAKÁCS 1948, 108.). A templom külső festését 1967–69-ben újították meg, a kis, románkori kápolna műemléki kutatása és helyreállítása 1969-ben történt. Az 1948-tól kezdődő több mint négy évtizedes kényszerű szünet után a ferences rend a közelmúltban (1990) kapta vissza templomát és kolostorának egy szárnyát. Annak nagyobb részében ma szellemi fogyatékosok szociális otthona működik.

Mind a templom, mind a kolostor külsejét tekintve meglehetősen egyszerű. Előbbi egyhajós épület, enyhén összeszűkülő, egyenes lezárású szentéllyel. Ehhez csatlakozik kelet felől a ma a Boldogságos Szűz kegyesobrának helyet adó, kápolnaként használt tizenharmadik századi plébániatemplom. Bejárata a barokk templom belsejéből, a főoltár mögött nyílik (bár déli oldalán is van ajtaja). A szerzetesek egyházát nagyméretű nyeregfedő, homlokzata három részre osztott, melyek közül a középsőt felül egyenes lezárású oromfal koronázza. Az igen erőteljes főpárkány fölött egy fallütkében ezen nyert elhelyezést Kapisztrán Szent János attribútum nélküli, kicsit naiv hangvételű szobra, alul pedig, a nagyméretű ablak alatt e részen nyílik az épület főbejárata. Két további szerzetes, Assisi Szent Ferenc és Paduai Szent Antal szobra az ablak két oldalán vágott fülkében áll. Az épületnek két tornya van, a nagy torony a homlokzat északi sarkához csatlakozik – e megoldás a megye egy másik, alig egy évtizeddel idősebb ferences templomának, a nagykanizsainak homlokzatelrendezését idézi¹ – a jóval kisebb fiatorony a szentély itt enyhén hátraugratott zárófalán ül. A nyugati falon, a második ablakpár alatt, eléggé esetlegesen elhelyezett fülkében ismét Paduai Szent Antal szobra áll. Ablakokat – a homlokzaton és a tornyokon kívül – csak ezen az oldalon találunk az épületen, itt viszont – ez külön érdek-

ség – két sorban, egymás felett. Mindkét sor ablaknyílásai félköríves lezárásúak, a felső sorban lévők szélesebbek. A szentélyen itt kerek nyílást találunk, s az alsó ablak is hosszabb a hajón lévőknél. A szentély falát az ablakok mellett az azokat elválasztó széles lizénák is tagolják. Az északi oldalon álló kolostorból három ajtón át is be lehet jutni a templomba. Az egyik bejárat a sekrestyén keresztül vezet, a másik a karzat alatt, a földszinten nyílik, a harmadik pedig az emeletről vezet az orgonakarzatra.

A 35 méter hosszú templom belső kiképzése – a korabeli magyar építészeti gyakorlatnak megfelelően – távolról a római II. Gesú mintáját követi, mely a sokoltáros szerzetesrendi térszervezésnek hazánkban az 1730-as évekig a legtöbbet reprodukált sémájává vált (CS. DOBROVITS 1983, 107–116.). Mind a hajót, mind a szentélyt csehboltozat fedi. A boltozat tartópillérei csak csekély mélységű mellékkápolnákat – emiatt inkább oltárhelyeknek nevezhetnénk őket – képeznek, ezekben az oldalfallal párhuzamosan helyezkednek el az oltárok. A déli falon az ablakok a mellékoltárok felett, illetve még feljebb, a főpárkány feletti lunettákban nyílnak. Az erőteljes, megkettőzött főpárkány alatt a kápolnák félköríves felső zárást kaptak. A két pillér tartotta orgonakarzat közepén enyhe ívvel előreugrik, amivel az épület eléggé statikus térképzését hivatott kicsit mozgalmasabbá tenni.

A szentély elkülönülését a hajótól az erőteljesen beugró pillérekre – ezek előtt egy-egy mellékoltár áll – támaszkodó diadalív hangsúlyozza. Terét teljesen kitölti a főoltár hatalmas építménye, s nem csak kitölti, hanem át is formálja. A hátsó szentélyfal ugyan egyenes, az oltár azonban ferdén előreugró, hatalmas oldalpilléreivel sokszögű lezárást sugall. Az oltár ikonográfiai programja igen nagyszabású, s szinte az egész ferences tanítás esszenciáját felöleli. A hatalmas oltárképet is magába foglaló középrészét gazdagon tagolt, széles, tartóoszlopoi felett előreugró főpárkány választja el a nála jóval keskenyebb felső résztől. Az építményt a Szentháromság koronázza: a kiterjesztett szárnyal lebegő Szentlélek-galamb alatt az Atya öleli magához a Fiú keresztjét. Alattuk enyhén ovális keretben Mária mennybevitelle látható. E felső – égi – szférát legfelül és a középrész volutás oldallezárása mellett adoráló angyalok kísérik, köztük kétoldalt a rend két szellemi atyja, Assisi Szent Ferenc és Paduai Szent Antal szobra áll.

Az oltár felső és középső részét a párkány megtörésénél az oltárépítést adományával lehetővé tévő Zichy család kettős, koronás-szarvas keresztet illetve horgonyt magába foglaló (fő- és oldalági) címere köti össze. Az oltárkép mellett, a párkányt tartó oszlopok közt a négy egyházatya monumentális faszobra áll, baloldalt, az evangéliumi oldalon Szent Ágoston, lábánál a tengervizet kiskanállal merő kisfiúval és Szent Gergely pápa, hármaskoronával és kereszttel, a talapzatán a pápai tró-

nussal, jobboldalt pedig lábánál méhkassal Szent Ambros milánói püspök, valamint bíborosi ruhában, a lábánál fekvő oroszlánnal Szent Jeromos. Mind a négyen könyvet és tollat tartanak a kezükben. Az oltárkép alatt, az oltármenzán a tabernákulum Krisztus trónjának a kiképzését kapta. Ezáltal válik teljessé a főoltár vertikális irányú tanítása: az emberré lett s köztünk lakó Megváltó Szűz Mária által az Atyától jött, és titokzatos földi jelenlétét megtartva halála után hozzá is tért vissza. A Krisztus-trón feszületet takaró baldachinját kitárt szárnyú angyalpár fogja közre, alatta a tabernákulum fekete, zárt szekrénye díszes rézveretekkel ékített. Kétoldalt, az oszlopok talapzatán ferences szentek domborművű portréja sorakozik, balról jobbra Szent Bonaventura egyháztanító, kezében kettős kereszttel, Sienai Szent Bernardin, Marchiai Szent Jakab hitvalló, kezében a legendájához kötődő kehelllyel, melyből mérges kígyó csúszik ki, és Szent Didák. A másik oldalon Szent Lajos toulouse-i püspök, Kapisztrán Szent János, Szolanói Szent Ferenc, az Újvilág apostola és Baylon Szent Paszkál, az Oltáriszentség szentje, Károly B. Ferenc rámutat (KÁROLY 1950. 10.), hogy a reliefek feltehetően a kolostorban egykor meglévő rendi családja nyomán készültek, mely Szent Ferenc hármass rendjét hatalmas, elágazó tölgyként ábrázolta, s ennek leveleit a rend szentjeinek és boldogjainak képei alkották (az ilyen kompozíciók előfordulása gyakori a szerzetesrendeknél).

A főoltárkép mai állapotában erősen átfestett. Talán ugyanaz a Schmalzl Theotimus laikus fráter készíthette az 1740-es évek elején, aki a kolostorban található Szent László-sorozatot is festette. Erre leginkább a központi szereplő, a király figurája – mely egyébként a Nádasdy-Mausoleum Szent László-képének távoli hatását is mutatja – utal. Az átfestés alighanem a múlt század vége felé dolgozó Roskovics Ignácnak köszönhető, bár olyan vélemény is napvilágot látott (BÁLINT 1977/I. 494.), amely az ő szerzőségét vallja. Ezzel nehezen érthetünk egyet. Korábban – a maitól eltérően – nem négy nőalak állt az uralkodó két oldalán, hanem – vele kompozícionálisan félkört alkotva – legalább hat (kettőnek a feltja a királytól jobbra-balra a felső festékrétegen áthatoló infrakamerával ma is látható). A festményt utoljára 1949 őszén restaurálta Márton Lajos, e beavatkozás azonban valóban csak javítás volt.

Az oltárképen sátorotó trónuson ül a páncélos, kezében jogart, jobbjában országalmát tartó, fején nyitott(!) koronát viselő, nyírott, szürke szakállas Szent László. Két oldalán allegorikus nőalakok állnak, a négy sarkalatos erény megtestesítői. Baloldalt a buzogányt tartó Lelkierősség és a kancsót fogó Mértékletesség, jobboldalt az Okosság kehelllyel, melybe kígyó mászik bele, és a karddal és mérleggel attribúált Igazságosság. A trónus két lépcsőfoka előtt jobboldalt keleti ruhás, nagyszakállú férfi térdel hódolóan kitárt karokkal, turbánját és pajzsát maga elé téve, baloldalt pedig rámutat-

va, jobbjával fokosára támaszkodva páncélos, nagybajuszú férfi áll. A szent király mintegy igazságot szolgáltatva tekint a hozzá könyörgő és neki áldozatot hozó törökre. A kegyhely történetének egy legendás epizódját ábrázolja a kép, midőn a nagybeteg kanizsai pasa magához hívott, majd a szentlászlói kápolnába küldött Kovács Illés nevű foglya imájának hatására meggyógyult. Ennek hatására maga is ellátogatott a csodatévő helyre, megkeresztelkedett, s bizonyáságul a pajzsát is otthagytta a kis kápolna falára akasztva. Ezt a P. Takács által idézett Kósa Jenő a múlt század első felében még ott látta (P. TAKÁCS 1948. 103.). A templom Fogolykiváltó Boldogasszony tiszteletére ma is rendszeresen megtartott búcsúja részben ehhez a legendához kötődik. Az ábrázolás – helyhez kötött tematikájából kifolyólag – ikonográfiai kuriózum, melynek külön érdekessége Szent László alakját kegyhelyével azonosító perszonalifikációja. A jelenet maga egyébként nem utal konkrét helyszínre, a királyi trónus felett a felhős ég látszik, az előtérben a török basa azonban kövezett padlón térdel.

Az oltárok ismertetésekor a továbbiakban a főoltár érdemes kiindulópontnak venni. A templom északi oldalán elindulva mindjárt a diadalív mellett áll az *Immaculata*-oltár, elhelyezését tekintve a többi mellékoltárra merőlegesen. Felépítményét tekintve pontos párja a vele szimmetrikusan felállított Szent Ferenc-oltárnak. Kétoldalt pillér-oszlop-pillér sor tagolja, festése márványutánzatú. Felső részén az örvendező Szentháromság látható, baloldalt az Atya ül, jogarral a kezében, vele szemben a megdicsőült, karját az Atya felé táró, baljával pásztorbotot tartó (igen ritka attribútum!) Krisztus, fölül középen pedig a Szentlélek galambja lebeg. Közöttük ovális keretben Szent Ilona császárné képe figyelmezteti az oltárhoz érkezőt, hogy a Szent Kereszt-ereklye (volt) őrzési helyéhez ért. Alul, az oltárkép két oldalán Mária szüleinek, Szent Annának és Joachimnak szobra áll. Karjukat mindketten hódolóan tárják az oltárképen látható leányuk felé. Maga az oltárkép az *Immaculátát* mutatja. Szent János Apokalipszis-ének Napbaöltözött asszonya a glóbuszon áll s a körülötte tekergő sátán-kígyó fejére tapos, lábai előtt a holddal, kezében az ártatlanság liliumával, feje körül a tizenkét csillagból álló koszorúval. Elragadtatott arckifejezéssel tekint felfelé, ahol a Szentlélek sugárzó galambja jelenik meg, imáját a felhőkből kikandikáló puttók szemlélik.

A következő oltárt a *Szent Család* tiszteletére szentelték. Felső része négy szabadon álló, csavart oszlopon nyugszik. Itt középen a kitárt karú, nagyszakállú Atyaisten trónol a felhőkön angyalokkal körülvéve, két oldalán Szent Katalin és Szent Borbála szobra áll. Az oltár középső részének oszlopai között Zakariásnak és Erzsébetnek, Keresztelő Szent János szüleinek jól kifaragott, kvalitásos szobra kapott helyet. Középen oltárkép helyett a *theatrum sacrumot* sejtetően fellebbenő függöny mögül reliefen jelenik meg a Szent Család: Mária

és József kézenfogva vezetik a közöttük álló kisgyermek Jézust, akinek a feje fölött a sugárkoszorút kibocsátó Szentlélek-galamb teszi teljessé a Szentháromság függőleges megjelenését. Az oltár tanítása így egymás mellé (egymással szembe) állítja Jézus isteni személyét és fenségét kicsiny gyermekként való földi megjelenésével.

A viszonylag ritka típust képviselő oltárrelief eredetét Aggházy Mária egy Wierix-metszetben (Alvin kat. 1266. sz.) látja, amely Ljubljánába kerülve kisugárzott a Muraköz felé, majd tovább északra. Alighanem a bucsuszentlászlói mester műve az egervári Szent Család-oltár is, de erősen hasonló típus előfordul még a borsmonostori ciszterciéknél, a zsolnai ferenceseknél, Nagyvácszonyban és kőbe faragva egy győri ház homlokzatán (AGGHÁZY 1958, 28. RADOS 1938, CXXVIII, 1.). A vizsgált oltáron egyébként a dombormű más kéztől származik, mint a mellette lévő Zakariás- és Erzsébet-szobor. Előbbi II. József alatt a ferencesek keszthelyi rendházából került a mai helyére (Mojzer Miklós szíves közlése alapján). Az oltár Széchenyi-adományból készült.

A templom északi oldalán *Paduai Szent Antal* oltára a következő. Legfelül a Szentháromság felhőkoszorúba foglalt háromszöge koronázza, alatta ovális keretben az angyali üdvözet jelenete látható. Kétoldalt a háromszögbe elhelyezett, erőteljesen megtört párkányszerű hordozó, kőrinthoszi fejezetű három-három oszlop kicsiben pontosan ismétli a középső rész támaszrendszerét. A két szélén itt Avilai Szent Teréz és Szent Ágnes kisebb szobra áll, a párkányon egy-egy kiterjesztett szárnyú angyal ül. A középső részen – a két női szent figurájának pontosan megfelelően – a szívéhez szorított könyvet és kardot tartó Szent Pál, és a vezeklése eszközeül korbácsot tartó Assisi Szent Ferenc áll. Az oltármenzán a két kis oszlop tartotta diadalív alatt a feszületet hódoló angyalpár fogja közre.

Az oltárkép az imádkozó Szent Antal előtt gyermekével együtt megjelenő Mária jól ismert jelenetét ábrázolja. A szent hódolattal lehel csókot a föléje áldást tartó isteni Gyermeke lábacska-jára, jobbjával pedig tanítói székét – melyből csak az imént kelt fel, hogy térdre ereszkedjen – ajánlja az ő és Boldogságos Anyja kezébe. Felülről a glóbuszra támaszkodó Atya jóságosan tekint az elragadtatott szent látomására, őfölte pedig a sugárzó Lélek-galamb egészíti ki a megint csak vertikálisan feltűnő Szentháromságot. A szent háta mögött kis puttó hozza tisztaságának jelét, a liliumot. Genthon István szerint a kép másolat a római Sta. Maria d'Aracoeli-ből (GENTHON 1951, 511.), ami azonban tévedés, mert a valódi másolat ma is a kolostorban van (v.ö. P. TAKÁCS 1948, 122.). Az oltár felállítását Szegedi Antal 270 forintos adománya tette lehetővé. Valószínűleg az itt lévő szobrok köthetők Libekorb (máshol: Liberorói) Frigyes monyorókeréki szobrászhoz.

A *Nepomuki Szent János*-oltár a Jánosok oltárának is

nevezhető, hisz névadója mellett másik három Szent János alakja is díszíti. Felépítménye a legegyszerűbbek közé tartozik, középen ívesen megtört párkányát egyetlen oszloppár hordozza. Felső részén csaknem kerek keretben a kopjás zászlót és feszületet tartó lánglelkű ferences, Kapisztrán Szent János áll, a kép mellett kitért szárnyú angyalokkal. Legfelül felhőkoszorú öleli körbe a szent nyelvet, mely a tituláris szent attribútuma. A középső részen, az oszloppár két oldalán az ifjú Evangélista Szent János és a hosszúszerű keresztet tartó Keresztelő Szent János alakja áll. A faragott, dúsan aranyozott szentségtartó ajtaját a keresztrefeszített Krisztus újabbkori, domborművű arcúja díszíti.

Az oltárkép Nepomuki Szent János felhőkben történő megdicsőülését és közbenjárását mutatja. A hódolóan kitért karokkal térdelő szent sugárzó fejjel készül Urával való találkozására. Alul hozzá fohászkozó szegények és betegek láthatók. Baloldalt egy sánta támaszkodik mankóira, jobboldalt egy szerencsétlen asszony támasztja pestises nagybeteg, járnai sem tudó férjét s tartja közben kicsiny gyermekét is. Mögötte leánya imádkozik összetett kezekkel. A sánta mögött másik szegény ember áll. A táji háttérben magányos hegy oldalában torony látszik. A kompozíció csúcsát képező szent alakját kicsiny puttósereg kíséri, feje körül – glóriaszerűen – az ég is megnyílik, s itt tűnik fel a legendájához kötődő öt csillag, melyek holttestének csodás feltalálásához adtak útmutatást. Az oltár felállításához Pázmándi Ferenc széplaki plébános 50 forintot gyűjtött össze.

A templom déli falán a bejáráshoz legközelebb a *lourdes-i* oltár esik. 1894-ben készült, s egy korábbi bejárat helyén állították fel. Stílusával erősen elüt a barokk oltárok sorozatától. A szokásos barlangot, a Szűzanya megjelenési helyét ábrázolja.

A *Szent Borbála*-oltár nem csak elhelyezését tekintve szimmetrikus a Paduai Szent Antal-oltárral, de felépítményük is pontosan megegyezik, annyi eltéréssel, hogy felső részének közepén nem festmény van, hisz ez eltakarná az itt nyíló ablakot. Ezt két, a párkányon ülő angyal, valamint a két szélén egy pálmaággal és kehellyel attribúált női szent (a helyi hagyomány szerint Antióchiai Szent Margit, szimbóluma szerint inkább Borbála, de egyik azonosítás sem meggyőző) illetve a pásztorok védőszentje, Szent Vendel fogja közre, előtte pedig a Szentlélek galambja repül. A középrész két szélén, a díszes fejezetű három-három oszlop mellett a kínzásának eszközét, a harapófogót tartó Szent Apollónia, a fogfájások védőszentje és fejedelmi díszpalástban, kötényében rózsákkal Árpádházi Szent Erzsébet szobra áll. Alul az ajtaján díszes faragványokkal (szőlőindáktól kísért feszület) ékített szentségházat két gyertyatartó angyal fogja közre.

Az oltárkép talán a legkvalitásosabb, mélységében legjobban tagolt az egész templomban. Szent Borbála vértanúságát jeleníti meg. Ő maga az előtérben középen

térdel, kezeit szétárja, arcáról üdvözült elragadtatás sugárzik. Mögötte álló, törökruhás apja kardjával lesújtani készül leányára, baljával annak hosszú haját fogja föl. Baloldalt a bálványszobrot tartó öreg, pogány pap az utolsó lehetőséget kínálja fel, de Borbála nem vesz róla tudomást. Hátrébb a lándzsás örök beszélgetnek s városfal látszik, jobboldalt toronnyal, mely a szent börtönül szolgált. Felül egy kis puttó már a mártírkoszorút hozza. A kép alján baloldalt egy kehelyből a sugárzó oltáriszentség emelkedik ki, mellette egy korcs kutya a kivégzés végét várja, ugyanakkor azonban a szent hűségnek is jelképe.

Az oltárkép szignált, mestere Fr. An. Granister, készítésének időpontja 1735.² Az oltár elkészítését a Dessewffy-ezred adományai tették lehetővé, melyek 1727–31 között 396 forintot tettek ki.

A *Szent Anna*-oltár a *Szent Család*-oltár párja, felépítménye rendszerét tekintve hozzá hasonló. Felső részét, két szélén előreugró főpárkányát szintén két-két csavart oszlop tartja, melyek felül kicsiben ismétlődnek. Előttük a kiugró párkányon angyalpár ül, az általuk hordozott párkányrészleten egy másik áll, mellettük két puttó lebeg. Legfelülről Isten szeme tekint az oltár előtt fohászokóra. Középen az ablak előtt Szent Imre herceg (így hátulról megvilágított) szobra áll, kezében a szűzeség lilomával. A középső részen, az oltárkép mellett a kezében szegekkel kivert kereket és kardot tartó Alexandriai Szent Katalin, valamint virág- és gyümölcskosárral Szent Dorottya áll. Az oltármenzán kis szekrényben a gyermek-vértanú katakombaszent, Szent Vitál ereklyéit őrzik.

Az oltárkép maga Szűz Mária oktatását mutatja. Édesanyja, Szent Anna karosszékekben ül, jobbával átkarolja előtte álló kisleányát, s baljával nyitott könyvet tartva eléje magyarázza az írások értelmét. Mária figyelmesen hallgatja szavait, kezét szívére szorítja, baljával a könyvet támasztja. Mögötte álló édesapjának, Szent Joachimnak tekintete a könyvre irányul, jobb kezével a mellette, a kép szélén lévő asztalon látható, szőlővel teli tálát kínálja asszonyának és leányának. Bár a jelenet zárt térben játszódik, felül, a félrelibbenő függöny fölött felhők gomolyognak. Középen e felhőgomoly megnyílik, s a túlvilági ragyogásból a puttóktól kísért – egyikük rózsakoszorút hoz – Szentlélek galamb képében tűnik fel.

A kép jelzett, szignója a baloldalt lévő asztal talpán „Fr. An. Granister pinxi 1735”. Az oltár felállításához a Nádasdy család adományozott 175 forintot, ezért az oltárkép felett az ő címere látható.

Az utolsó a diadalív déli oldalán álló *Assisi Szent Ferenc*-oltár. Kiképzését tekintve az *Immaculata*-oltár párdarabja. Felső részén az ovális keretben a feszületet átölelő, bűnbánó Mária Magdolnát láthatjuk szívére szorított jobb kézzel. Az oltár főpárkányán kétoldalt egy-egy ferences szerzetes, Szent Bonaventura és Boldog Duns Scott János ül, kezében könyvvel és tollal. A kö-

zepső rész két szélén, az oltárkép mellett népies ízű, hasonló ruhát viselő szobrok állnak, a szent magyar királyok: Szent István az országalmával és Szent László fokossal. Az ő ábrázolásuk a *Regnum Marianum* egy ilyen hatalmas ikonográfiai programot megvalósító templomból nem maradhatott ki. Alul az oltármenzán egyszerű, dísztelen oltárszekrény áll.

A Szent Ferenc imáját bemutató oltárképen a természet meghitt magányában egy sziklapadon álló feszület, a nekitámasztott nyitott Szentírás és a mellettük lévő koponya előtt térdel imára kulcsolt kézzel a szent. A ferencesek barna csuháját viseli, vezeklőövről rózsafüzér függ. A glóriája fölötti sziklahasadékban hegyormon várrom látszik, felettük a felhőkből két puttófej kandikál, legfelül a Szentlélek száll le galamb formájában. A zord, sziklás környezet külön kiemeli Szent Ferenc aszkézisét és misztikus imaéletét.

Úgy tűnik, eredetét Celanói Tamás 17. század végén megjelent Szent Ferenc-életrajzának illusztrációi közt kell keresnünk (KÁROLY 1950, 11.). Az oltárt gróf Széchenyi György építtette, aki a kordások egyesületének igazgatója volt ebben az időben, így a kordások oltárának is nevezték.

A kilenc oltár kapcsán meg kell említeni, hogy azok nem mindenben mutatják eredeti állapotukat, hisz például a tabernákulumok vagy feszületek cseréje gyakori volt. Valamennyi oltár fából készült, s e kevésbé nemesnek tekintett anyagot márványutánzatú festéssel takarták el. Szerkezetüket tekintve mind a főoltár, mind a mellékoltárok tipikusnak mondhatók. Előbbi a nagyméretű, 17. századi korabarak főoltárok (pl. Nagyszombat, jezsuita templom) architektúrális elemekkel mélységében jobban tagolt, a szoborfülkéket már elhagyó, két előreugratott oldalsó szárnyával térbelileg megmozgatott, a középrész dominanciáját jobban hangsúlyozó reprezentatív utódja. A mellékoltárok ennek redukált változataiként értékelhetők. Típusváltozataik a Dunántúl számos templomában megtalálhatók, s 18. századi vidéki oltárépítészetünk egyik leggyakoribb csoportját képezik.

Az oltárok mellett szólnunk kell még az északi fal első pillérére ültetett díszes szószékről is. Az 1910. évi restaurálás állítólag számos díszétől megfosztotta (KÁROLY 1950, 27.), de a templombelső hangsúlyos pontjaként így is mély teológiai tanítást fejez ki.

Legfelső pontján puttóktól kísért felhőkoszorúban a tízparancsolat két kőtáblája tűnik fel. Istennek az emberrel kötött első szövetségére (törvény korszaka) utalva. A baldachin szélén szimbóluma mellett ülő, kezében könyvet és tollat tartó négy evangélista figurája már az Evangéliumban beteljesedő Újszövetséget jelképezi. A baldachin elől felhajló szegélyét puttófejek díszítik, a prédikáló pap feje fölött a fénylő sugarakat kibocsátó Lélek-galamb közeledik. A hangvető alatt, kétoldalt egy-egy kis angyal lebeg, felemelt kézzel, kariatidaként feltartván azt. A felül kiszélesedő szegélyű mellvédet vi-

rágfüzerek ékesítik. Alsó részén jobbra Mária Magdolna mellszobra (megtéres), balra Alexandriai Szent Kataliné (hitvallás) látható, középen egy angyal Keresztelő Szent János levágott fejét (vértanúság) tartja egy tálon. A mellvéd keleti és nyugati oldalán aranyozott, faragott reliefek beszélnek el az Ó- illetve az Újszövetség egy-egy jelenetét. A keleti oldalon az angyal kiszabadítja a börtönbe vetett Szent Pétert, a másikon az ifjú Tóbiást vezető Raffael arkangyal. A szószcék két szélén annak mondanivalóját Szent István és Szent László királyok ülő szobra egészíti ki. Utóbbi feje fölött, a mellvéd pereméről feszületet tartó kéz nyúlik ki, alátámasztván, hogy a szószcéken álló mindig a megfeszített Jézust hirdeti. Ez teszi a templomnak ezt a pontját az igehirdetés kiemelt helyévé, amit gazdag ikonográfiai programjával is hangsúlyoz.

A templom 18. századi felszereléséhez tartozik egy növényi mintával és domború angyalfejekkel díszített kehely, valamint Szent Erzsébet ereklyetartója. Utóbbi – a hagyomány szerint – II. József alatt a készhelyi rendházból került ide.

Az impozáns búcsújáró templomhoz keletről csatlakozik a hozzá képest szerény léptékű, ám nemes arányaival így is szemet gyönyörködtető középkori plébániatemplom, a mai kegykápolna. Külsője utolsó helyreállításával visszanyerte eredeti jellegét, berendezése, belső kiképzése azonban részben barokk, részben újabb. A messze földön ismert kegyzobor oltárának közepén, a szentségház tetején áll, négy angyallal körülvéve. Mária a karján tartja a gyermek Jézust, baljával mennyei jogarát emeli fel.³ A szentségház faragott feszülettel díszített ajtaja domborúan előreugrik. Mária alakja fölött a „BETEGEK GYOGYITOJA” felirat, legfelül Isten sugárzó, mindent látó szeme tűnik fel puttóktól kísérvé. Az oltáron kétoldalt Szent Péter és Pál mellszobra. A lorettói litánia invokációinak jelképes kis szobraiból mára csak kettő maradt meg („Frigynek szent szekrénye” és „Mennyszágnak ajtaja”).

A kegykápolna északi falán nagyméretű feszület kapott helyet, alatta a fájdalmas Szűzanya életnagyságú szobra áll. Vele szembe, a déli falra került a helyiség névadójának, Szent László királynak kicsiny, de színvonalas szobra, az egész épületegyüttes talán legarchaikusabb faragványa.

Bár nem tartoznak közvetlen a templom berendezéséhez, mégsem mehetünk el szó nélkül az egykor a kolostorban, ma az annak egyik szárnyában lévő plébánián fellelhető, erősen restaurálásra szoruló 18. századi festmények mellett. Közülük a legjelentősebb a Schmalzl Theotimus által készített, *Szent László* legendás életét bemutató, a maga részletességében egyedülálló, egykoron 16 részes sorozat. A mester szignója a sorozat utolsó darabjának hátoldalán szerepel, ebből készítésének 1742-es évszámát is ismerjük (PINXIT SUB QUARDI-NATU M; V.P. MICHAELIS TERPERICZ FR. THEO-

TIMUS SCHMALZL 1742.). Adott helyre, a kolostor boltívei alá készült, így mindegyik darabja félkört formáz. A *szent életútját* egykor nyilvánvalóan felölelő együttes (*hagiographia pauperum*) sajnos már hiányos. Szilárdfy Zoltán hívta fel a figyelmet, hogy e sorozat mintaképei a Tarnóczy István verses Szent László-életrajzát (Bécs 1681) illusztráló Domenico Rosetti által készített metszetek voltak (SZILÁRDFY 1984, 36.). Meglátása a képek nem mindegyikére vonatkoztatható (TARNÓCZI 1681.). Előképeit Schmalzl mester a formátumból adódó eltérésnek megfelelően kiegészítette, s többnyire a jelenetek szélén egy-két, latin nyelvű mondatban azok lényegére is utalt. Munkássága tipikusan a szerzetesrendi művészethez kötődik. Takács Ince föltételeken neki tulajdonítja a pápai ferences kolostor képeit is (P. TAKÁCS 1948, 119.), Károly B. Ferenc szerint pedig halálának éve 1752.

A kolostor egy másik képe ikonográfiai és etnográfiai szempontból is érdekes kuriózumot képvisel. *Szent Ferenc stigmatizációját* jeleníti meg, az ábrázolás felső részén megjelenő Krisztus mintájára keresztrefeszítve. Szemétől, szájától testét is körülfonó, tanításának lényegét tartalmazó írásszalagok indulnak ki (részletes leírása: BÁLINT 1977, 362.). Eredetét tekintve Bálint Sándor Leopold Kretzenbachert idézi, aki szerint eredeti sémája még igen régen, a keleti pusztában élő szerzetesség körében alakult ki. Európába talán a kereszteshabórik idejében a bizánci művészetből került, de csak a barokk ikonográfiában válik általánosabbá (KRETZENBACHER 1971).

Paduai Szent Antal tisztelete a szentlászlói ferencesek körében is jelentős volt, ezt a templombeli ábrázolások mellett a kolostorban lévő két képe is dokumentálja. Az egyik legendájának jól ismert jeleneteként a Szűzanya előtt térdel a *szent*, s mély hódolattal veszi karjára a Mária által odanyújtott kised Jézust. Legfelül a félrelibbenő függöny mögül az Atyaisten tekint jóságosan a *szent* elragadtatott ájtatosságára s galamb formájában Szentlelkét küldi feléje. A Boldogságos Szűz mögött puttók kísérik a jelenetet, a háttérben arkádós épület báboz korlátú lépcsője látszik. A festmény keletkezési ideje a 18. század közepe.

Másik képén a szemben álló Szent Antal jobbában parazsat fog, másik kezével könyvet szorít magához. Csillagkoszorúval övezett feje fölött két angyal koronát tart, s a körülötte lévő sötétségből (melyben az ő szelleme világol) csillagok tűnnek elő. Lábai mellett (kép a képben) legendája két jelenete látható. A hátoldalán lévő felirat szerint 1695-ben készült P. Csatary Atanáz házfőnöksége alatt. Takács Ince mutat rá, hogy eredetije a római Aracoeliben van (P. TAKÁCS 1948, 119.). Mindkét ábrázolás jellegzetesen szerzetesi műhelymunka.

Nyilvánvalóan ausztriai mester műve utáni másolat a *Bűnháló Magdolna Krisztus keresztje alatt* (Kálvária)-ábrázolás, de a típus gyakorisága miatt mintaképeit ne-

héz feltalálni. Mind a Megfeszített, mind Magdolna erőteljes felépítésű, anatómiai hűségre törekvő figura. a drapériák redőzése szépen kidolgozott, a háttérben látható táj a kép eredetére nézve pontos támpontot nem ad.

Ugyancsak az egykori kerengőfolyosón látható ma Eszter könyvének egyik jelenete: *Eszter és szolgálója Ahasvérus előtt*. A királyné lehajtott fejjel adja elő kérését turbános urának, aki átöleli őt, a szolgáló mögött testőre, baloldalt az ajtóban lándzsás őr áll. Jobboldalt egy udvari ember nyitott pergamentekercsről olvas fel. A király mögött trónszéke látszik. Jó színvonalú, talán máshonnan idekerült alkotás.

Ugyanazon a folyosón kap helyet három ferences szent ovális formátumú, főalakos portréja. *Assisi Szent Ferenc, Sienai Szent Bernardin és Toulousei Szent Lajos* rossz állapotú képe talán egy hosszabb sorozathoz tartozhatott.

Ma a templom karzatán, eléggé eldugva porosodik egy monumentális *Utolsó vacsora*-kompozíció. Részletei tisztítás híján kevéssé kivethetőek, művészi színvonalához azonban így sem fér kétség. Az elrendezés klasszikus: hosszú asztal közepén, szemben ül Krisztus, két oldalán tanítványaival, s áldásra emelt kézzel mondja az oltáriszentséget szerző igéket. Tanítványai meglepett figyelemmel ülnek, de még nem érzik át az esemény jelentőségét. Az ábrázolás minden bizonnyal a szerzetesek egykori refektóriumából került mai helyére.

Az épületegyüttesnek egyébként még egy oltáráról van tudomásunk. A burgenlandi Pinkamiske (Mischendorf) Szent László titulusú plébániatemplomának oltára 1772-ben került ide Bucsuszentlászlóról. Közepén Szent László, két oldalán Szent Anna és Joachim szobra áll, kvalitását tekintve meglehetősen provinciális. Valószínű, hogy a kegykapolna korábbi oltára lehetett.

A kolostor néhány régi festményéről is van forrásunk. Franciscus Sebáld vizitátor generális 1774. július 17-én kelt latin nyelvű levelében kötelezi a szerzeteseket, hogy a refektóriumából eltávolított képeket – egy, hangsúlyosan a Mariánus rendtartomány Patrónáját ábrázolót, továbbá Szent Ferenc és más rendi szentek képmását – lelkük épülésére helyezték vissza (BFL). Alighanem ezek között lehetett az 1695-ben készült Szent Antal-ábrázolás és talán a kerengőfolyosó ovális portréi is.

A templomban és kolostorban egykor még dolgozó mesterek nevét illetően egyszerre vagyunk szerencsések és balszerencsések. Jónéhány nevet ismerünk, ezeket azonban – a már felsoroltak kivételével – nem tudjuk konkrét alkotásokhoz kötni, legfeljebb feltevésekre vagyunk utalva. 1724-ben, tehát a templom elkészültének évében egyszerre három statuarius is dolgozott. Közülük Fr. Haltenberger Simont és Fr. Mánk (Mennykő) Mariánt főleg serariusnak, Fr. Fisnér (Fislár) Filóteuszt viszont sculptornak titulálják, így valószínűleg ő lehetett a szobrászati munka vezetője. Libekorb Frigyes monyorókeréki faragó mellett tehát minden bizonnyal e három

művészhez, a rendi műhely tagjaihoz lehet kötni a templom szobrászati díszének nagy részét. Fisnér Filóteus testvér ezirányú tevékenysége annál inkább valószínű, mivel két évvel később, 1726-ban is Bucsuszentlászlón lakott. Negyedszázaddal később, 1751-ben Nyitrán tűnt fel, és 1753. április 17-én itt is halt meg, miután beleesett a kútba (P. TAKÁCS 1948, 116–117.).

Takács Ince a számadáskönyvek alapján kőművesek, ácsok, kovácsok, asztalosok stb. nevét is idézi, az ő pontos tevékenységük azonban még nehezebben azonosítható. E bizonytalanság persze a rendi műhelyek egyik jellemzője, s nem is csodálható, hisz a rend művészeit és kézműveseit nem ritkán távoli kolostorokba rendelték dolgozni. Ennek folytán a kapcsolatok és kölcsönhatások bonyolult szövevénye alakult ki, ami viszont homogenizáló hatással volt egy-egy szerzetesrend művészetére. Tovább bonyolítja a helyzetet az, hogy a legjobb rendi művészek más rendek számára is vállaltak munkát (VOIT 1970, 70–71, GARAS 1987, 13.). Az is elképzelhető tehát elvileg, hogy a megismert szerzetes művészek más rend tagjaira vonatkoznak. A templom belső díszein végigtekintve mindenesetre úgy tűnik, hogy az 1720-as évek közepén néhány évre, az oltárok és a szószerk elkészültének idejére a rendtartomány jelentős művészeit koncentrálták e munka elvégzésére. Ezáltal lehetővé válik, hogy e műhely néhány jellemző vonását áttekintsük.

A búcsújáró templom minden díszessége ellenére sem mérhető az inkább a nagyobb városokra koncentráló, s elsősorban a nemesség lelkületére hatni kívánó jezsuiták művészetéhez. A ferenceseknek azonban – különösen egy kicsiny faluban – igen jelentős emléküket a bucsuszentlászlói. Az építőmester alkotása inkább csak méreteiben impozáns, egyetlen különlegessége a déli oldal kettős ablaksora. A gazdag berendezés több alkotóját név szerint is említettük. A gazdag és igényes, izig-vérig ferences ikonográfiai program nem az ő tevékenységüket, hanem az azt minden bizonnyal kidolgozó Maróthy Paszkál házfőnököt (1718–25) dicséri. Az ő és utódjainak elképzeléseit mind a festők, mind a szobrászok jó, de nem kimagasló színvonalon oldották meg. Nem nevezhetők igazán invenciózus alkotóknak – ezt valószínűleg senki sem kívánta tőlük – egyéni megoldásokhoz inkább akkor nyúltak, amikor a téma ritkasága folytán nem találtak előképet. Schmalzl Theotimus Szent László-sorozatán zökkenőmentesen egészítette ki mintaképeit a kívánt formátumra, stílusa azonban nehezebbnek mondható Granister mesterénél. A mellékoltárképek készítésénél a hangsúly az ábrázolt szent életének illusztrálására és az áhítat felkeltésére esett. A szobroknál ugyanúgy megfigyelhető a karakterisztikus vonások kizárása, ez alól talán csak a Szent Család-oltár kivétel, ahol mind az alakok klasszikusabb, ugyanakkor kedélyesebb megfogalmazása, mind pontos beállításuk eltér az ikonográfiai séma ismert alkotásaitól, s előbbi termé-

szetesen a templom többi faragványától is. A rendi műhelyben nem elsősorban újnak létrehozására törekvő művészegek dolgoztak, hanem a rendi teológiát részletes útmutatás alapján propagáló alkotók, akik elsősorban szerzetesek voltak, és csak másodsorban művészek. Nem magyarázható véletlenül vagy a lehetőségek hiányával az épület viszonylagos külső igénytelensége sem, ezáltal nagyon tudatosan a belsőre helyezték a hangsúlyt és idevonzották az érkező látogatót. Az egész épület egyetlen nagy eszme szolgálatában álló alkotás, s ennek minden mást alárendel. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a bucsuszentlászlói templom a győztes katolikus restauráció korában Szent Ferenc eszméinek és a Regnum Marianumnak építészeti-képzőművészeti eszközökkel megfogalmazott himnusza.

Utóbbihoz esetünkben szorosan kötődik az itt ekkor már fél évezrede élő László-tisztelet is. A középkor – részben a lovageszmény táplálta – elvárásai a nemzeti-országőrző patrónus iránt a katonaszent felé irányultak, aki saját vitézségét mennyei segítséggel megtoldva vezet – halála után is – győzelemre népét. A harcos, majd győzedelmes ellenreformáció korának királyeszménye elvontabb, misztikusabb. Az ő esetében már nem a hadi dicsőség a fontos, hanem a politikai és keresztény bölcsesség. A 18. századra a László-tisztelet így az István-kultusszal szemben elveszti vezető szerepét (BÁLINT

1977/I, 496.), s beleolvad a nemzeti szentek – a Regnum Marianummal szorosan összekapcsolódó – általánosan felerősödő tiszteletébe. Emellett a barokk szentkultuszhoz kötődik, de kivételes szerepe megszűnik, híre immár elsősorban a történeti kegyeletre támaszkodik. (BARNA 1992, 110.). Bucsuszentlászló azonban már legendás – a szent királyhoz kötött – alapításától fogva a László-zarándoklatok regionális (a 18. században már dunántúli) központja. A kegykápolna egykor talán létező középkori falképei elképzelhetően legendájának szokott mozzanatát, a csepregi csata ciklusát jelenítették meg.

A László-tisztelet továbbélését támasztja alá a barokk templomra átszálló patrocínium. Az életének jeleneteit elénk táró Schmalzl-féle sorozat azonban már nem a középkor lovagkirály-eszményének, hanem a népe érdekében számos csodát művelő nemzeti szent ideájának tükröződése. A búcsújáró hely látogatója a 18. század közepén többé nem a hat és fél évszázaddal korábbi csepregi győzött tisztelte, hanem a csatában mindig győztes, népének ételt és italt adó, igazságot szolgáltató, országa katolikus hitét erősítő, szükség esetén halála után is visszatérő nemzeti királyt. E tisztelet pedig szervesen illeszkedik abba a Regnum Marianum-gondolatkörbe, amelynek himnuszaként a bucsuszentlászlói templomegyüttest emlegettük.

Irodalom:

- AGGHÁZY 1958 Aggházy Mária: Régi magyarországi faszobrok. Bp. 1958.
- BÁLINT 1977 Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium II. Bp. 1977.
- BARNA 1992 Barna Gábor: A Szent László-kultusz Magyarországon és Európában, in: Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezetére. Kaposvár 1992, 107–114.
- BFL Bucsuszentlászlói ferencesek levéltára. Nagyobb része ma Ruzsa Károly úr (Zalavég) tulajdonában van, akinek segítségével ezúton is köszönetet mondok.
- CS. DOBROVITS 1983 Cs. Dobrovits Dorottya: A római Gesú-templom építészeti kapcsolatai. in: Építés-Építészet-tudomány XV. (1983), 107–116.
- GARAS 1987 Garas Klára: Művész és megrendelő, közönség és kritika. Változások a 18. század második felének képzőművészeti életében. Akadémiai székfoglaló, Bp. 1983.
- GENTHON 1951 Genthon István: Magyarország műemlékei. Bp. 1951.
- KARÁCSONYI 1922 Dr. Karácsonyi János: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig I, Bp. 1922.
- KÁROLY 1950 Károly B. Ferenc: A „Százangyal temploma”. A bucsuszentlászlói kegytemplom részletes leírása, Veszprém 1950. Kézirat Ruzsa Károly úr tulajdonában, másolata a Göcseji Múzeum adattárában.
- KRETZENBACHER 1971 Leopold Kretzenbacher: Bilder und Legenden. Erwandertes und erlebtes Bilder – Denken und Bild-Erzählen zwischen Byzanz und dem Abendlande. Klagenfurt 1971. P.
- MIHOLCSEK 1944 P. Miholcsek Miklós: Bucsuszentlászló 250 éves múltja, Zalaegerszeg 1944.
- NÉMETH 1990 Németh Adél: Burgenland, 2. javított kiadás, Bp. 1990.
- RADOS 1938 Rados Jenő: Magyar oltárok, Bp. 1938.
- SZILÁRDFY 1984 Szilárdfy Zoltán: Barokk szentképek Magyarországon, Bp. 1984.
- SZVITEK 1989 Szvitek Erzsébet: A bucsuszentlászlói barokk templom és kegykápolnája, in: Művészet 1989/4, 50–53.
- P. TAKÁCS 1948 P. Takács Ince: Szent Ferenc fia! Veszprém egyházmegye területén, Veszprém 1948. Kézirat, ZML.
- TARNÓCZI 1681 Stephanus Tamóczi: Rex Admirabilis sive Vita S. Ladislai Regis Hungariae, Bécs 1681.
- VALTER 1985 Valter Ilona: Romanische Sakralbauten Westpannoniens, Eisenstadt 1985.
- VEM SEMATIZMUS 1975 A Veszprémi Egyházmegye paposságának névtára, Veszprém 1975.
- VOIT 1970 Voit Pál: A barokk Magyarországon, Bp. 1970. ZML Zala Megyei Levéltár

További felhasznált irodalom:

- Bálint Sándor: Boldogasszony vendégségében, Bp. 1944.
 Barna Gábor: Búcsújáró- és kegyhelyek Magyarországon, Bp. 1990.
 A bucsuszentlászlói ferences kolostor Historia Domusa
 Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században, Bp. 1955.
 Levárdy Ferenc – Szlaticics Gyula: Műemlékek és műemlékvédelem Zala megyében, in: Thúry György Múzeum jubileumi emlékkönyve, Nagykanizsa 1972, 339–357.
 Lukács Zsuzsa: A Szent László legenda a középkori magyar falképfestészetben, in: Athleta Patriae. Szent László tanulmányok, Bp. 1980.
 Németh József: Zala megye műemlékei, Zalaegerszeg 1979.
 Szenthelyi-Molnár István – Mauks Márta: Magyarország Szűz Mária kegyhelyei, Bp. 1989.
 Valter Ilona: A bucsuszentlászlói r. k. (volt ferences) templom helyreállítása, in: Műemlékvédelem XVIII. (1974)/1, 16–21.

Jegyzetek:

¹ Az 1702–14 között épült nagykanizsai alsóvárosi templom a bucsuszentlászlóival együtt a háborús teherterétől felszabadult hódoltsági peremvidéken való ferences templomépítési hullám terméke. A homlokzat hasonló tömegelosztásán kívül a két épület között sem térszervezési, sem műhelykapcsolat (a berendezés terén) nem mutatható ki. Ebben közrejátszhatott, hogy Bucsuszentlászló a mariánus, Kanizsa a ladszlauta rendtartományhoz tartozott, és a kettő viszonya, Mesztegyő hovatarozása kapcsán, az 1740-es években kiéleződött (P. TAKÁCS 1948. 139.). Csaknem bizonyos azonban a kapcsolat Egervár ugyancsak ferences temploma illetve Vas-

boldogasszony (az itteni faragványok állítólag az egervári várból származnak) irányába. Az egervári illetve a bucsuszentlászlói Szent Család-oltárt Széchenyi György veszprémi püspök szintén egyazon mesterrel készíttethette, s talán az ő munkái az egervári főoltár hátlapjának figurái is (AGGHÁZY 1958. 28.).

² Jelzéséből ma (baloldalt a sziklán) "Fr. Gr... pinxi" olvasható szabad szemmel, a többi a Historia Domus illetve a következő oltárkép szignója alapján tudjuk.

³ A szépen aranyozott alkotás változatát a türjei templom keresztelőkápolnájában találjuk.

Die barocke Wallfahrtskirche des Heiligen Ladislaus in Zala

Im Jahre 1694 zogen Franziskaner in das Zalaer Hüggelland an den Bachlauf des Hévíz. Zwischen 1714 und 1724 errichteten sie eine Wallfahrtskirche und in den darauffolgenden Jahren ein Kloster. Die Anlage wurde an eine aus der Mitte des 13. Jahrhunderts stammende kleine Kirche, welche die Türkenkriege und andere Unruhen unversehrt überstand, angebaut. Bucsuszentlászló war zentrum eines großen von den Ordensmitgliedern betreuten Gebietes, welches eine der wichtigsten Basis der Gegenreformation im Komitat Zala bildete. Für die Errichtung der Kirche standen große Stiftungen zur Verfügung. Die kleine mittelalterliche Pfarrkirche, in der sich das Gnadenbild, eine Marienstatue, befindet, jedoch ihren Maßen nach großzügig angelegte Wallfahrtskirche entstand größtenteils in der Ordenswerkstatt der Franziskaner. Das Hauptaltarbild und die im Kloster befindliche Bilderreihe über das Leben des Heiligen Ladislaus sind Theotimus Schmalzl zuzuordnen. Zwei weitere Altarbilder sind ihrer Signatur nach Werke von Fr. An. Granister. Der Leiter der Bildhauer war wohl der in den Zahlbüchern öfters erwähnte Bruder Filoteus Fisnér. Die Skulpturen des Heiligen Antonius-Altars stammen jedoch von Frigyes Libekorb, eines

Meisters aus Monyorókerék. Außer der Kircheneinrichtung blieben im Kloster auch mehrere Gemälde des 18. Jahrhunderts erhalten.

Über die Ordenswerkstatt kann man feststellen, daß ihre Mitglieder zwar auf einem guten Niveau arbeiteten, sie waren jedoch keine inventiöse, charaktervolle, persönliche Merkmale herausarbeitende Künstler. Als ihre Aufgabe verstanden sie die möglichst qualitätsvolle Übernahme der bereits bekannten Schemen sowie die weitestgehende Verwirklichung des vorgegebenen ikonografischen Programs und die Erweckung religiöser Gefühle. Sie sind vor allem als Ordensbrüder und Handwerker und erst in zweiter Linie als Künstler anzusehen.

Das durch sie verwirklichte Gesamtwerk ist in seinem Ganzen einem Ideenkreis, den Ideen des Heiligen Franz, den Ideen vom regnum Marianum und dem Kult des Heiligen Ladislaus unterstellt. Es ist eine Verherrlichung dieser Ideen mit architektonischen und handwerklichen Mitteln.

Übersetzt von Holléné Houben Katrin

1. kép: A búcsuszentlászlói templom homlokzata

2. kép: A templombelső a főoltár felé nézve

3. kép: Schmalzl Theotimus a kegyhely legendáját ábrázoló főoltárképe

4. kép: A főoltárkép részlete infrakamerán keresztül.
A felvételen jól látszik a Szent László két oldalán álló, átfestett nőalak sziluettje.

5. kép: Immaculata, oltárkép

6. kép: A Szent Család-oltár

7. kép: A szószék

8. kép: Paduai Szent Antal, oltárkép

9. kép: Nepomuki Szent János,
oltárkép10. kép: Fr. An. Granister:
Szent Borbála, oltárkép

11. kép: Fr. An. Granister: Szent Anna, oltárkép

12. kép: Assisi Szent Ferenc, oltárkép

13. kép: Schmalzl Theotimus:
Szent László vizet fakaszt a sziklából

14. kép: Schmalzl Theotimus:
Szent László főemberei körében

15. kép: Assisi Szent Ferenc
stigmatizációja

16. kép: Paduai Szent Antal Máriával
és a gyermek Jézussal

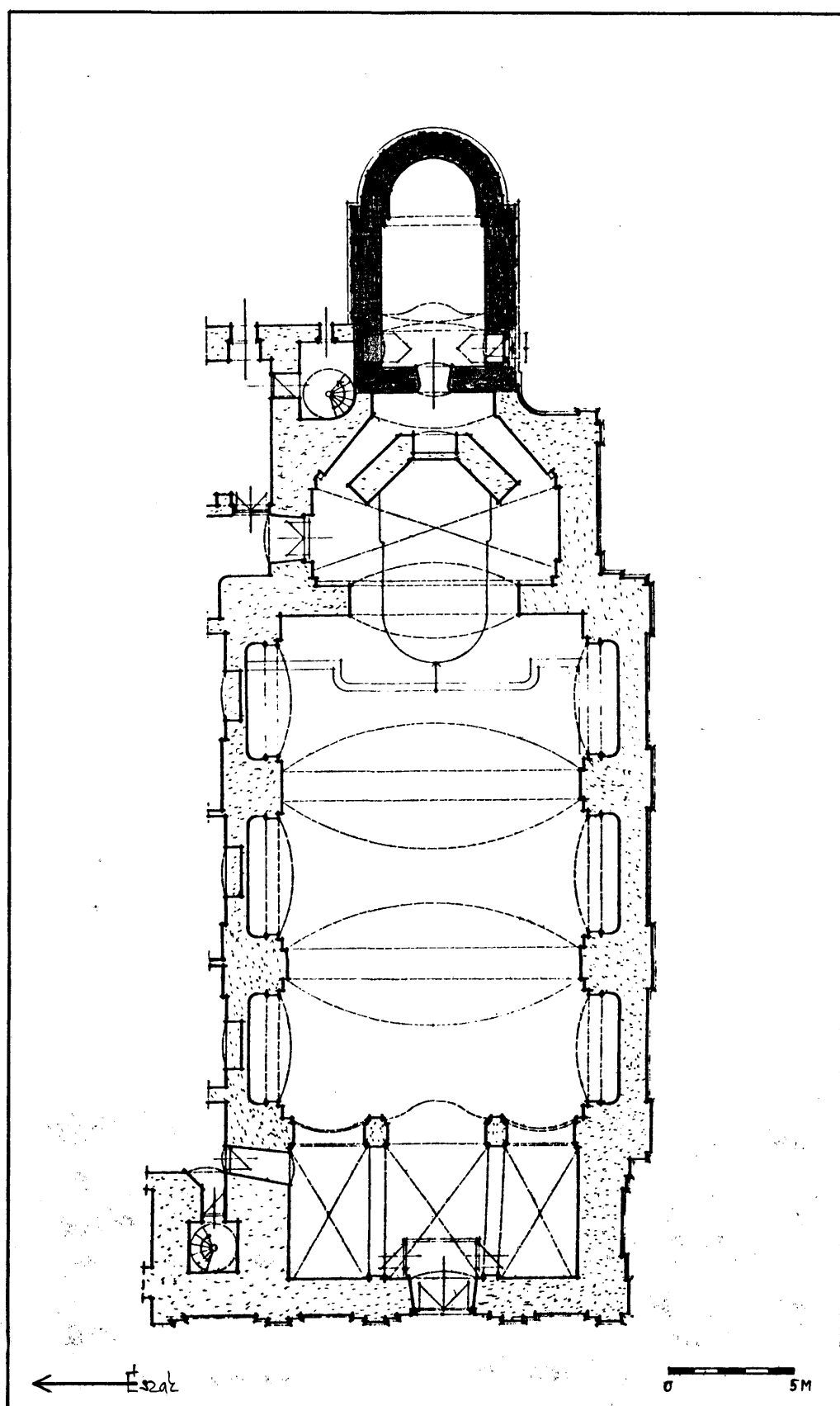
17. kép: Eszter Ahasvérus előtt

18. kép: Kálvária – Bűnbánó Magdolna Krisztus keresztje alatt

19. kép: A búcsújáró kápolna főoltára a kegyszoborral

20. kép: Templomalaprajz